

Karen Armstrong

BIBLIJA

BIOGRAFIJA

Prevela
Branislava Radević-Stojiljković

Laguna

Naslov originala

Karen Armstrong
THE BIBLE

Published in Great Britain in hardback in 2007 by Atlantic Books. Atlantic Books is an imprint of Grove Atlantic Ltd.

Copyright © Karen Armstrong 2007

First published by Atlantic Books Ltd.

Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA

*U spomen na Ajlin Hejstings Armstrong
(1921–2006)*

SADRŽAJ

Uvod	9
1. Tora	17
2. Sveto pismo	40
3. Jevanđelje	63
4. Midraš	86
5. Dobročinstvo	108
6. <i>Lectio divina</i>	132
7. <i>Sola scriptura</i>	160
8. Moderno doba	187
Pogovor.	227
Rečnik i ključni termini.	237
Napomene	251
Indeks	295
O autorki	315

UVOD

Čovek je stvorenje koje traga za smislom. Ukoliko u životu ne pronađemo neki uzor ili svrhu, veoma lako zapadamo u očaj. U toj našoj potrazi značajnu ulogu igra jezik. On nije samo suštinsko sredstvo sporazumevanja, već nam takođe pomaže da izrazimo i rasvetlimo nejasnu zbrku našeg unutarnjeg sveta. Rečima se služimo kada poželimo da se nešto dogodi van nas samih: izdamo naredbu ili nešto zatražimo i sve se, koliko god neznatno bilo, na ovaj ili onaj način oko nas menja. Ali kada govorimo, dobijamo i nešto za uzvrat: jednostavno izražavanje rečima može nekoj misli dati sjaj i privlačnost koju ranije nije imala. Jezik je tajanstven. Kada se izgovori neka reč, eterično postaje materijalno; za govor je potreban telesni napor – disanje, upravljanje mišićima, jezikom i zubima. Jezik je složeni kod, njime vladaju nedokučivi zakoni koji se prepliću obrazujući povezan sistem koji govornik ne primećuje, osim ako nije obučeni lingvista. Međutim, jezik se odlikuje unutrašnjom

nepodesnošću. Uvek ponešto ostane nedorečeno, nešto neizraženo. Govor nam pruža svest o natčulnom koja je obeležje čovekovog iskustva.

Sve to je uticalo na način čitanja Biblije, koja podjednako za Jevreje i hrišćane predstavlja reč Božju. Sveto pismo predstavlja važan činilac verske prakse. U gotovo svim velikim religijama ljudi neki određeni spis smatraju svetim i ontološki drugačijim od ostalih dokumenata. Tim spisima poveravaju svu težinu svojih najviših težnji, najneobičnijih nada i najdubljih strahova i, na tajanstven način, ovi spisi im nešto pružaju za uzvrat. Čitaoci se u njima susreću s nečim što izgleda kao prisustvo izvesnog bića, što ih potom uvodi u uzvišenu dimenziju. Oni svoj život zasnivaju na tom svetom spisu kako u praktičnom tako i u duhovnom i moralnom smislu. Kad im sveti spisi pripovedaju neku priču, ljudi, uopšte uzev, veruju da je ona istinita, ali sve donedavno se uopšte nije postavljalo pitanje bukvalne i istorijske tačnosti. Istinitost svetog spisa se ne može vrednovati ako nije, u obrednom i etičkom smislu, proverena u praksi. Budistički spisi, na primer, pružaju čitaocima neke podatke o Budinom životu, ali obuhvataju samo one događaje koji budistima pokazuju šta moraju činiti da bi postigli vlastito prosvetljenje.

Svete spise danas nije loš glas. Teroristi koriste Kuran kako bi opravdali zlodela i neki tvrde da nasilni ton njihove svete knjige dovodi do hronične agresivnosti muslimana. Hrišćani vode bitku protiv teorije evolucije jer je protivrečna biblijskoj priči o stvaranju sveta. Jevreji tvrde da je Bog

Avramovim potomcima obećao Hanan (savremeni Izrael), i da je politika nasilja prema Palestincima opravdana. Javnosti je nametnuto ponovno oživljavanje svetih spisa. Sekularni protivnici religije smatraju da sveti spisi izazivaju nasilje, sektaštvo i netrpeljivost, da ljudima onemogućavaju da misle svojom glavom i da pobuđuju samoobmanu. Ako religija propoveda o saosećanju, zašto u svetim spisima ima toliko mnogo mržnje? Da li je moguće danas biti „vernik“ kad je nauka podrila veliki deo biblijskog učenja?

Pošto su sveti spisi postali do te mere eksplozivni, važno je razjasniti šta je tačno, a šta nije. Biografija Biblije pruža izvestan uvid u taj religijski fenomen. Na primer, suštinski je važno primetiti da je isključivo bukvalno tumačenje Biblije tek skorašnja težnja. Sve do devetnaestog veka, vrlo malo ljudi je mislilo da je prvo poglavlje Postanja činjenična pripovest o poreklu života. Vekovima su se Jevreji i hrišćani zadovoljavali krajnje alegorijskim i domišljatim tumačenjima, istrajavajući na tome da potpuno bukvalno čitanje Biblije nije ni moguće ni poželjno. Biblijska istorija je ponovo napisana, biblijske priče su zamenjene novim mitovima i prvo poglavlje Postanja je protumačeno na zapanjujuće drugačiji način.

I jevrejski sveti spisi i Novi zavet su u početku prenošeni usmenim putem pa se, čak i pošto su ovekovečeni pisanom rečju, često ispoljavala sklonost ka usmenom kazivanju, što je, isto tako, prisutno i u drugim tradicijama. Od samog početka su ljudi strepeli da će zapisane svete knjige podstaći krutu i nerealnu, nategnutu izvesnost. Religijsko

znanje se ne može preneti kao neka druga informacija tako što se jednostavno pregleda stranica svetog teksta. Izvorni spisi nisu odmah na početku postali „sveti“ zato što su ljudi smatrali da su nastali posredstvom božanskog nadahnuća, već zato što su počeli da se prema njima odnose na drugačiji način. To je neporeciva činjenica kod ranih biblijskih tekstova, koji su postali sakralni tek pošto su im ljudi pristupili u obrednom kontekstu, koji ih odvaja od svakodnevnog života i svetovnog načina mišljenja.

Jevreji i hrišćani se odnose prema svojim svetim knjigama sa ceremonijalnim dubokim poštovanjem. Svitak Tore je najsvetiji predmet u sinagogi; uvijen u dragoceni pokrivač, smešten u „arci“, on se otkriva na vrhuncu bogoslužjenja, kada se svečano prenosi kroz verski skup, gde ga vernici dodiruju resama svojih molitvenih šalova. Neki Jevreji čak i plešu sa svitkom, grleći ga poput nekog dragog predmeta. Isto tako, katolici nose Bibliju u povorci, kade je tamjanom i ustaju kada se iz nje čitaju odlomci, krsteći se i dodirujući čelo, usne i srce. U protestantskim zajednicama čitanje Biblije predstavlja kulminaciju bogoslužjenja. A još su važnije duhovne discipline koje propisuju način ishrane, položaj tela i vežbe koncentracije koji su, od najranijih razdoblja, Jevrejima i hrišćanima omogućavali da proučavaju Bibliju u drugačijem raspoloženju. Tako su bili kadri da čitaju između redova i da pronađu nešto novo, jer je Biblija uvek podrazumevala više nego što je govorila.

Od samog početka Biblija nije pružala samo jednu poruku. Kad su redaktori postavili kanon i jevrejskog i

hrišćanskog svetog rukopisa, uvrstili su, jedno uz drugo, međusobno suprotstavljena viđenja i uneli ih bez ikakvog tumačenja. Prvobitni biblijski autori uzimali su slobodu da prerađuju tekstove koje su nasledili i da im daju potpuno drugačije značenje. Potonji egzegete smatrali su Bibliju za obrazac problema svoga doba. Ponekad su dozvoljavali da im ona oblikuje pogled na svet, ali su imali slobodu da je promene i primoraju da progovori u njima savremenim okolnostima. Obično ih nije zanimalo otkrivanje prvobitnog značenja nekog dela Biblije. Biblija je „dokazala“ svoju svetost jer su ljudi neprestano pronalazili nove načine tumačenja i otkrivali da taj težak, drevni skup dokumenata osvetljava okolnosti koje njihovi autori nisu mogli ni da zamisle. Otkrovenje je bilo neprestani proces; ono nije bilo ograničeno samo na udaljeno obraćanje ljudima na Sinajskoj gori; egzegete su omogućavali da se reč Božja čuje u svakom pokolenju.

Neki najvažniji biblijski autoriteti zahtevali su da dobroćinstvo obavezno bude vodeće načelo egzegeze: nedopustiva su sva tumačenja koja šire mržnju ili prezir. Sve svetske vere zagovaraju saosećanje, ne samo kao ključnu vrlinu i proveru istinske religioznosti, već i kao uvod u nirvanu, približavanje Bogu ili taou. Ali, nažalost, biografija Biblije predstavlja neuspehe, kao i pobede u religijskoj potrazi. Biblijski autori i njihovi tumači prečesto su se prepuštali nasilju, lošim delima i isključivosti koji su uzeli maha u njihovom društvu.

Ljudsko biće traga za *ekstazom*, „iskorakom“ iz uobičajenog, ovozemaljskog iskustva. Ako ekstazu više ne nalazi u sinagogi, crkvi ili mošeji, traži je u plesu, muzici, sportu, seksu ili drogi. Kada ljudi čitaju Bibliju na prijemčiv i intuitivan način, otkrivaju da im ona pruža nagoveštaj natčulnog. Glavno obeležje vrhunca religijske spoznaje jeste doživljaj potpunosti i jedinstva. Ona je nazvana *coincidentia oppositorum*: u tom ekstatičkom stanju slaže se i otkriva neočekivano jedinstvo onoga što izgleda odvojeno i čak suprotstavljeno. Biblijska priča o Edenskom vrtu opisuje iskustvo prvobitne celovitosti: Bog i čovečanstvo nisu bili odvojeni, živeli su na istom mestu; muškarci i žene nisu bili svesni polne razlike; živeli su u skladu sa životinjama i prirodom; i nije postojala razlika između dobra i zla. U takvom stanju podeljenost se prevazilazi u *ekstazi* koja je odvojena od protivrečne nepotpune prirode svakodnevice. Ljudi su pokušavali da ponove to edensko iskustvo posredstvom religijskih obreda.

Kao što ćemo videti, Jevreji i hrišćani su razvili metod proučavanja Biblije koji povezuje tekstove bez unutarnje veze. Stalnim rušenjem prepreka tekstualnih razlika postigli su ekstatičku *coincidentia oppositorum*, kakva je prisutna i u drugim tradicijama svetih spisa. To je, na primer, suštinski važno za valjano tumačenje Kurana. U dalekoj prošlosti Arijevci iz Indije naučili su da razumeju Braman, tajanstvenu moć koja na okupu drži različite činioce sveta, dok su slušali paradokse i zagonetke himni Rigveda, koje su sjedinjavale ono što je naizgled nepovezano. Nastojeći

da pronađu jedinstvo u svojim paradoksalnim i raznolikim spisima, Jevreji i hrišćani su takođe intuitivno poimali božansko jedno. Oduvek je egzegeza pre bila duhovna disciplina nego akademski posao.

Narod Izrailja je u početku postizao *ekstazu* u jerusalimskom hramu, koji je osmišljen kao simbolična kopija Edenskog vrta.¹ Doživljavali su *šalom*, što se obično prevodi kao „mir“, ali bi prikladnije bilo „celovitost, potpunost“. Pošto im je hram uništen, morali su da pronađu načina da postignu *šalom* u tragičnom, nasilnom svetu. Njihov hram je dvaput spaljivan do temelja; svaki put je njegovo uništenje dovodilo do razdoblja intenzivnog stvaranja svetih spisa dok su tragali za isceljenjem i skladom u rukopisima koji će postati Biblija.

POGLAVLJE 1

TORA

Majušna država Juda na Hananskoj visoravni raskinula je 597. godine p. n. e. podanički savez sa Nabukodonosorom, vladarom moćnog Vavilonskog carstva. To je bila sudbonosna greška. Tri meseca kasnije vavilonska vojska opsela je Jerusalim, judejsku prestonicu. Mladi kralj se smesta predao i bio odveden u Vavilon, zajedno sa otprilike deset hiljada žitelja koji su bili najvažniji za opstanak države: sveštenika, vojnih zapovednika, zanatlija i metalaca. Napuštajući Jerusalim, izgnanici su poslednji put videli hram koji je na Sionskoj gori podigao car Solomon (oko 970–930. p. n. e.), središte njihovog nacionalnog i duhovnog života, tužni i svesni da ga, po svemu sudeći, nikada više neće ugledati. Njihova bojazan bila je opravdana: 586. godine, posle još jednog ustanka u Judi, Nabukodonosor je uništio Jerusalim i do temelja spalio Solomonov hram.